

WIN WELVAART DOOR INCLUSIE

Propositie SSH Raad

16 december 2020

SAMENVATTING

Namens de Social Sciences and Humanities in Nederland presenteert de SSH Raad hierbij de propositie 'WIN – Welvaart door Inclusie'. De propositie is opgesteld op uitnodiging van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat en in nauwe samenwerking met vertegenwoordigers van de vier SSH-disciplines, namelijk de economie, rechtsgeleerdheid, sociale en geesteswetenschappen.

INCLUSIE ALS WELVAARTSTRATEGIE

WIN stelt het inzicht centraal dat inclusie economisch herstel en welvaarts groei oplevert. Traditioneel wordt inclusie bekeken als een maatschappelijke opgave die wordt bekostigd uit de revenuen van economische groei, maar WIN draait dit om. Het bevorderen van inclusie kan bewust en effectief worden ingezet als strategie om welvaarts groei te bereiken. Inclusie betekent dat alle leden van onze maatschappij gelijke kansen en mogelijkheden krijgen en kunnen deelnemen én bijdragen aan het sociaal-economische verkeer. Dankzij inclusie boren we onontdekt talent aan, doen we nieuwe en andere vormen van kennis op en scheppen we energie en ruimte voor échte innovatie.

Om meer welvaart door inclusie te bereiken, is een doorbraak nodig. We moeten verder kijken dan bestaande benaderingen en instituties. Juist omdat de samenleving deze veelal heeft ingericht op een manier die – onbedoeld – niet inclusief werkt, wordt uitsluiting erdoor bestendig. Het komt er nu op aan nieuwe benaderingen en instrumenten te ontwikkelen.

Dat is wat WIN doet, met een op wetenschappelijke onderzoeksmethoden gebaseerde benadering die afwijkt van het gangbare. Al te vaak worden aspecten van inclusie nog top-down benaderd als onderdeel van een enkel domein, waarbij een beperkt maatregelenpakket voor een permanente oplossing moet zorgen. In werkelijkheid gaat het bij inclusie om complexe en dynamische problematiek die veel gebieden raakt. WIN benadert inclusie dan ook als een domeinoverstijgend en dynamisch probleem waarvoor overheid, wetenschap, organisaties, burgers en bedrijven gezamenlijk en deels bottom-up oplossingen moeten formuleren. Bottom-up betekent ook dat we letterlijk vanuit het lokale, naar het regionale en het nationale moeten experimenteren en opschalen. Hiervoor moet (vaak top-down) ruimte worden geschapen, met een institutioneel kader dat bottom-up experimenteren en opschalen mogelijk maakt.

Alleen zo bereiken we diepgaande institutionele vernieuwing waarin verbindingen tussen verschillende perspectieven, uitdagingen en beleidsterreinen kunnen worden gecreëerd, zodat vernieuwingen effectief in de samenleving ingebed kunnen worden en kunnen bijdragen aan brede welvaarts groei.

EEN SSH-GEDREVEN PERSPECTIEF

WIN wil grotere welvaart door inclusie bereiken vanuit een SSH-gedreven en transdisciplinair perspectief. De uitwerking daarvan laat zich het best illustreren aan de hand van concrete voorbeelden. Die worden in de volledige propositie in meer detail beschreven (pagina's 19-29), maar zijn nadrukkelijk bedoeld als voorbeelden die tentatief laten zien hoe dit perspectief de inclusieve welvaarts groei op concrete terreinen kan versnellen en hoe het dus ook op andere terreinen en vraagstukken toegepast kan worden.

1. De kloof tussen onderwijs en bedrijven dichten door een inclusieve aanpak

Nu de arbeidsmarkt razendsnel verandert onder invloed van technologische ontwikkelingen, moet ook het onderwijsstelsel zich vormen naar een nieuwe werkelijkheid. Onderwijsprofessionals, beleidsmakers, netwerkorganisaties en spelers op de arbeidsmarkt moeten samen nadenken over uitdagingen rondom de snel veranderende economie, de toenemende volatiliteit van beroepsloopbanen, en de dringende noodzaak van een leven lang ontwikkelen en skill-based learning. Dit mogelijk maken vereist vernieuwing, bijvoorbeeld door de praktijkgerichte samenwerkingsverbanden binnen het beroeps- en professioneel onderwijs door te ontwikkelen en te bundelen, liefst op een geneste, regionaal manier. Zo kunnen we de dynamiek tussen onderwijs en arbeidsmarkt versterken en kenniscirculatie stimuleren, zodat ze tegelijk bijdragen aan inclusie en economische welvaart.

2. Versterking van het MKB door inclusie op de arbeidsmarkt

Ondanks vele beleidsinspanningen staan bijna een miljoen Nederlanders grotendeels aan de kant in de samenleving, en zeker op de arbeidsmarkt. Ze zijn langdurig werkloos, hebben chronische ziekten, kampen met schulden- en verslavingsproblemen en beschikken over onvoldoende vaardigheden om die problemen zelf te overwinnen. Door stimulerend beleid in verschillende domeinen (wonen, werken, leren) te coördineren en te verbinden tot een arbeidsmarkttransitie valt er veel welvaartswinst te bereiken, zeker ook via het voor Nederland zo belangrijke MKB. Zo kunnen we door institutionele vernieuwing voor MKB-bedrijven beter mogelijk maken op regionaal niveau te gaan samenwerken, zodat ze in staat zijn als 'multi-locals' tot vernieuwende vormen van werkgeverschap te komen en een nieuw arbeidspotentieel kunnen aanboren, waarmee de hele sector een sprong vooruit maakt.

3. De energietransitie inclusief en welvaartsscheppend maken

Aan het doorvoeren van de energietransitie hangt een prijskaartje. Om de kosten ervan beperkt te houden, is breed draagvlak en dus inclusie essentieel. De energietransitie vraagt daarnaast om een innovatieve en ondernemende arbeidsmarkt en een nieuw soort interdisciplinaire en skilled energieprofessionals. Ook daarom is inclusie is een factor van belang bij het aanzwengelen van de benodigde innovatieve impuls, waarbij elk talent benut wordt, bijvoorbeeld door juist achtergestelde groepen in de samenleving als eerste mee te nemen in nieuwe technologische ontwikkelingen. Institutionele vernieuwing is ook nodig om de burgerinitiatieven en energiecoöperaties, die al bottom-up hun bijdrage leveren, goed te integreren in bredere ontwikkelingen om hun capaciteit niet verloren te laten gaan en hun impact en welvaartseffecten te maximaliseren.

4. Een inclusieve gezondheidszorg om welvaartsverlies te voorkomen

Het gebrek aan inclusiviteit in de gezondheidszorg uit zich bijvoorbeeld in de effecten van opleidingsverschillen op de gezondheid van burgers. Zo hebben mensen met een lager oplei-

dingsniveau vaak meer psychologische problemen en een grotere kans op chronische ziektes of vroegtijdig overlijden. Dit leidt tot veel economische en maatschappelijke schade: in een directe zin door zorgkosten, maar ook in indirecte zin omdat slechte gezondheid vaak ook leidt tot ziekteverzuim, lagere ambities op de arbeidsmarkt en verminderde productiviteit. Omdat de problemen vaak met elkaar verknoopt zijn, is een integrale, domeinoverstijgende en SSH-gedreven aanpak nodig, die verbindingen legt tussen gezondheid en wonen, opleiding en werk. Een wijkgerichte aanpak, waarbij hulpverleners van verschillende diensten verbinding zoeken in de aanpak van problemen, kan hierbij het verschil maken. Daarbij is ook aandacht nodig voor de complexe relaties tussen de leefomgeving van mensen en gezond gedrag, zelfredzaamheid en sociale verbanden. Juist de transitie van ‘cure’ (techniek) naar preventie (gedrag) maakt een beter inzicht in gedragseffecten nog meer noodzakelijk.

5. Sociaal kapitaal versterken en maatschappelijke onvrede productief maken

De positie van gezaghebbende instellingen en media als kranten, musea en universiteiten staat onder druk. Er wordt wel gesproken van een post-truth society, waarin ieder zijn eigen waarheid schept en propageert. De energie die ‘boze burgers’ nu steken in het ondermijnen van sociale, economische, culturele, juridische en politieke processen, kan beter gericht worden op het inclusief en productief maken van die processen. Door voor, en samen met, deze groep nieuwe perspectieven te ontwikkelen, moeten we maatschappelijke onvrede ombuigen tot een katalysator voor innovatie en actieve participatie. Burgers, maatschappelijke partners, het bedrijfsleven, de culturele sector, de rechtspraak, de media en communicatie, overheid en politiek moeten samen om tafel om vanuit de praktijk een nieuw gemeenschappelijk speelveld te scheppen. Zo kunnen we andere vormen van actief burgerschap en sociaal kapitaal ontwikkelen, die bijdragen aan innovatie en betrokkenheid, maar ook aan zekerheid en vertrouwen, de cruciale factoren in welvaarts-groei.

OPERATIONALISERING

De SSH Raad stelt voor deze propositie te ontwikkelen door extra investeringsmiddelen in te zetten, maar hiervoor geen nieuw instrumentarium in te richten. Effectiever is het om gebruik te maken van de verschillende al bestaande financieringsinstrumenten, zoals Topsectoren, KIA's, NWA, Groiefonds, Europees Herstelfonds, en daarbij ook verbindingen te leggen met relevante initiatieven als de KEM-agenda en de learning communities. Voor elk gekozen domein of vraagstuk – analoog aan de voorbeelden hier gegeven – kan dan gekeken worden welke de meest geschikte instrumenten en partners zijn.

WIN voegt tegelijkertijd een nadrukkelijke SSH-benadering aan de bestaande instrumenten toe, die nu veelal sterk technologisch zijn ingestoken. WIN verrijkt deze instrumenten zo met een nieuw transdisciplinair en SSH-gedreven perspectief, geeft ze een krachtige impuls en vergroot hun maatschappelijke en economische waarde, door in samenwerking tussen wetenschap, overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke partners toe te werken naar brede, inclusieve welvaartsontwikkeling.

VERVOLG

In het rondetafelgesprek van 6 januari a.s. bespreken we graag wat het goede vervolg zou zijn.

Inclusie betekent dat alle leden van onze maatschappij gelijke kansen en mogelijkheden krijgen en kunnen deelnemen én bijdragen aan het sociaal-economische verkeer. Dankzij inclusie boren we onontdekt talent aan, doen we nieuwe en andere vormen van kennis op en scheppen we energie en ruimte voor échte innovatie. Het bevorderen van inclusie kan bewust en effectief worden ingezet als strategie om welvaartsgroei te bereiken. Dat is wat 'Welvaart door inclusie' (WIN) beoogt.

INHOUD

WELVAART DOOR INCLUSIE (WIN)	9
INCLUSIE ALS WELVAARTSSTRATEGIE	10
WELVAART DOOR INCLUSIE ALS SSH-GEDREVEN PROPOSITIE	11
EEN INTEGRALE AANPAK	13
PROGRAMMATISCHE INKADERING	15
MAATSCHAPPELIJKE PARTNERS WIN (VOORGESTELD)	17
CONCRETE VOORBEELDEN	19
1. DE KLOOF TUSSEN ONDERWIJS EN BEDRIJVEN DICTEN DOOR EEN INCLUSIEVE AANPAK	20
2. VERSTERKING VAN HET MKB DOOR INCLUSIE OP DE ARBEIDSMARKT	21
3. DE ENERGIETRANSITIE INCLUSIEF EN WELVAARTSSCHEPPEND MAKEN	23
4. EEN INCLUSIEVE GEZONDHEIDSZORG OM WELVAARTSVERLIES TE VOORKOMEN	26
5. SOCIAAL KAPITAAL VERSTERKEN EN MAATSCHAPPELIJKE ONVREDE PRODUCTIEF MAKEN	27
BEMENSING / GOVERNANCE	31

Als er bij grote groepen gebrek is aan sociale mobiliteit, fysieke of mentale gezondheid, (digitale) geletterdheid, human capital formation, economische en politieke aansluiting en toegang tot werk en ondernemerschap, wordt uiteindelijk de ontwikkeling van groei en welvaart zelf aangetast. Het gevolg is een neerwaartse spiraal, doordat we niet op een high road maar op een low road naar productiviteit en groei belanden. Om die spiraal te doorbreken, is inclusie het sleutelbegrip. Inclusie en sociaal-economische dynamiek beïnvloeden elkaar wederzijds en de opgave is ervoor te zorgen dat ze elkaar juist versterken.

WELVAART DOOR INCLUSIE (WIN)

Meer inclusie kan ons meer talent, innovatie en welvaart opleveren. Dat is de komende jaren urgent. Bovendien zorgt inclusie ervoor dat de welvaartsontwikkeling ook echt alle groepen bereikt. De aanpak van ‘Welvaart door inclusie’ (WIN) zorgt ervoor dat grootschalige missiegedreven programma’s - die vaak nog zijn ingestoken vanuit een technologisch perspectief - vruchtbaar worden verbonden met initiatieven die welvaart door inclusie willen versterken. WIN versnelt die interactie, helpt die op te schalen en zorgt ervoor dat missiegedreven programma’s duidelijker gaan bijdragen aan brede welvaartsontwikkeling.

Inclusie is cruciaal voor welvaartsontwikkeling. Inclusie betekent meer diversiteit in inzichten en kennis, vernieuwing en een betere benutting van talent. Dat betekent dat inclusie niet alleen direct het Nederlandse groeipotentieel vergroot via de inputkant (beter, gezonder en meer geschoold arbeidsaanbod), maar ook indirect, via een gezondere (bedrijfs)cultuur die leidt tot meer motivatie wanneer mensen zich meer begrepen, gewaardeerd en betrokken voelen. We weten ook dat een grotere diversiteit – zowel sociaal als cultureel – een motor is voor innovatie en sociale dynamiek. Inclusie leidt dus tot meer menselijk en sociaal kapitaal, in onderling verband, en dát leidt tot meer welvaart en productiviteit.

De huidige economische en maatschappelijke ontwikkelingen zijn echter niet per definitie inclusief. Sterker nog: ze kennen vaak ook verliezers. Technologische vernieuwingen, economische dynamiek en maatschappelijke ontwikkelingen kunnen leiden tot achterstelling of zelfs uitsluiting van degenen die niet kunnen aanhaken of daarin belemmerd worden. Met de huidige versnelling van al deze processen en de dringende noodzaak een aantal fundamentele transitie te volbrengen, geldt dit nog sterker. Het vraagstuk van inclusie komt recht op ons af: kan iedereen in voldoende mate meedoen aan de samenleving?

De vraag of iedereen kan meedoen is duidelijk, en hij wordt terecht vaak gesteld. Maar recente inzichten laten zien dat welvaart niet alleen van invloed is op inclusie. De relatie ligt ook andersom: inclusie is direct van invloed op economie en welvaart. Het buitensluiten van groepen mensen leidt immers tot verspilling van talent en innovatiekracht, draagt bij aan productieverlies, ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid. Het is duidelijk dat gebrek aan inclusie ook leidt tot hogere sociale en gezondheidszorgkosten. Onbenut potentieel en niet-meedoen kunnen we ons niet veroorloven, zeker niet in een vergrijzende samenleving. Bovendien voorkomen we door grotere inclusie dat maat-

schappelijke kloven leiden tot ressentiment, transgressief gedrag of zelfs radicalisering, en daarmee tot aantasting van de democratische rechtsstaat en de ontwikkeling van een onwenselijke schaduw-economie, wat de fundamenteën van welvaartsgroei evenzeer kan aantasten.

Kortom, als er bij grote groepen gebrek is aan sociale mobiliteit, fysieke of mentale gezondheid, (digitale) geletterdheid, human capital formation, economische en politieke aansluiting en toegang tot werk en ondernemerschap, wordt uiteindelijk de ontwikkeling van groei en welvaart zelf aangetast. Het gevolg is een neerwaartse spiraal, doordat we niet op een high road maar op een low road naar productiviteit en groei belanden. Om die spiraal te doorbreken, is inclusie het sleutelbegrip: inclusie en sociaal-economische dynamiek beïnvloeden elkaar wederzijds en de opgave is ervoor te zorgen dat ze elkaar juist versterken. Door nadrukkelijk niet, zoals wel gangbaar is in zowel onderzoek als beleid, de mate van inclusie als slechts de uitkomst van de sociaal-economische dynamiek te zien, maar deze juist als kritieke succesfactor en noodzakelijke conditie voor onze toekomstige welvaart en duurzame groei te oormerken, wordt duidelijk hoezeer welvaart en inclusie onlosmakelijk zijn verbonden. De SSH Raad stelt daarom een overkoepelend onderzoeksperspectief voor dat deze fundamentele uitdaging expliciet adresseert: ‘Welvaart door Inclusie’.

Het bevorderen van welvaart door inclusie is een van de grote maatschappelijke uitdagingen van dit moment. Dat geldt eens te meer voor de periode tijdens en direct na de Covid 19-pandemie, waarin een duurzaam herstel van welvaart cruciaal is.

INCLUSIE ALS WELVAARTSTRATEGIE

Inclusie betekent dat alle personen, ongeacht hun genderidentiteit, geboorteplaats, seksuele oriëntatie, familie-achtergrond, leeftijd, fysieke mogelijkheden of andere oorzaken waar zij geen controle over hebben, gelijke kansen en mogelijkheden krijgen in onze samenleving en kunnen deelnemen én bijdragen aan het sociaal-economische verkeer. Dat is geen gemakkelijke opgave, omdat opgelopen achterstand moet worden omgebogen naar nieuwe en sterkere competenties en vaardigheden op diverse terreinen, leidend tot robuust, wendbaar en weerbaar sociaal-economisch burgerschap. Inclusie benutten als strategie om de welvaart te bevorderen is daarmee een complexe opgave. Die is des te groter omdat het gaat om het doorbreken van problemen en obstakels die sterk met elkaar verweven zijn. Nieuwe ontwikkelingen verscherpen de uitdaging nog, zoals de skills-based groei van nieuwe technologie als robotica en artificiële intelligentie, die in toenemende mate leidt tot een digital divide.

Er is een doorbraak nodig en daarom komt het er nu op aan nieuwe strategieën, arrangementen en instrumenten te ontwikkelen, waarin verbindingen tussen verschillende perspectieven, uitdagingen en beleidsterreinen kunnen worden gecreëerd. Oplossingen kunnen niet louter een kwestie zijn van geïntensiveerd beleid of van een herhaald appèl op ‘de polder’: dat is al vaak genoeg geprobeerd, met goede bedoelingen maar onvoldoende resultaat. Evenmin ligt de oplossing in de versterking van bestaande instituties en arrangementen. Juist omdat de samenleving deze veelal heeft ingericht op een manier die – onbedoeld – niet inclusief werkt, en dus leidt tot kansenongelijkheid, gebrek

aan initiatief en achterblijvende welvaartsontwikkeling, wordt exclusie er eerder door bestendig en doorgegeven aan nieuwe generaties.

De ontwikkeling van deze nieuwe strategieën en instrumenten kan niet alleen top-down plaatsvinden, maar moet ook bottom-up gebeuren, en wel via co-creatie, dus in samenspraak met betrokkenen, publieke professionals en private partijen die iets te bieden hebben in situaties van exclusie en kansongelijkheid. Hierbij willen we ook lessen trekken uit kleinschalige experimenten in heden en verleden waarbij, vaak op lokaal en regionaal niveau, inclusie in de praktijk wordt gebracht in innovatieve samenwerkingsverbanden. Zo willen we onderzoeken welke nieuwe scenario's en instrumenten, en dus ook welke nieuwe handelingsperspectieven – juist voor burgers en organisaties zelf – inclusie en brede welvaart kunnen vergroten.

WELVAART DOOR INCLUSIE ALS SSH-GEDREVEN PROPOSITIE

Herstel en groei van welvaart bereiken via grotere inclusiviteit is een complexe opgave die een groot aantal terreinen bestrijkt. 'Welvaart door inclusie' (WIN) draagt bij aan een betere diagnose van de problematiek en nieuwe oplossingen hiervoor door een combinatie van drie specifieke kenmerken.

Het eerste kenmerk van WIN is dat het zich richt op het vergroten van kansengelijkheid in een breed palet aan relevante domeinen, maar steeds met het oog op de interactie tussen deze domeinen en de gecombineerde welvaartsuitkomsten daarvan. Doorgaans worden deze domeinen afzonderlijk bekeken en bediend, terwijl ze in sterke mate onderling interacteren en fungeren als communicerende vaten. Bijvoorbeeld: de toenemende laaggeletterdheid van Nederlandse jongeren hangt samen met armoede- en schuldenproblematiek, slechte huisvesting en gezondheidsproblemen in gezinnen. Gezondheids- of financiële problemen bij de ouders dragen zo bij aan laaggeletterdheid bij kinderen, wat hen vervolgens weer belemmert in verdienvermogen en economische zelfstandigheid en dus ook in hun vermogen schulden of slechte huisvesting te vermijden. Een inclusieve samenleving kan alleen succesvol zijn als de 'gecumuleerde en interdependente keten van achterstanden' over de verschillende domeinen heen wordt verbroken. Dan zullen jongeren zich gemotiveerder en beter kunnen ontwikkelen, gemakkelijker een baan vinden, ook over sectorale en regionale grenzen heen, met een positief effect op de bedrijvigheid in Nederland. De meerwaarde van deze SSH-gedreven propositie zit erin dat nadrukkelijk deze dwarsverbanden tussen de relevante domeinen – arbeidsmarkt en sociaal zekerheidsstelsel, onderwijs, criminaliteitsbeleid, woonsituatie, gezondheidszorg, jeugd- en gezinsbeleid, cultuur, maatschappelijk leven, (digitale) communicatie, migratiebeleid – in kaart worden gebracht en dat op basis hiervan oplossingen worden geformuleerd. Een breed SSH-perspectief biedt zowel beter zicht op de vele condities die welvaartsontwikkeling (on)mogelijk maken als op de uitkomsten van beleid, technologische en maatschappelijke dynamiek voor brede welvaart. Zo wordt voor wetenschappers en beleidsmakers duidelijk waar en hoe suboptimale deeloplossingen kunnen worden overstegen en kan het meest doeltreffend vooruitgang geboekt worden om inclusie en daarmee welvaart te versterken.

De tweede meerwaarde van WIN is dat het bijdraagt aan welvaartsgroei en herstel door inclusie als onderdeel en product van dynamische processen te beschouwen. Traditioneel werd inclusie vaak gezien binnen een statische context en met de veronderstelling dat veranderingen door eenmalige

ingrepen blijvend konden worden bewerkstelligd. Nu worden we echter geconfronteerd met een werkelijkheid die voortdurend verandert. Onze wereld is veranderlijk, onzeker, complex en vol ambiguïteit. Het bevorderen van inclusie vergt daarom voortdurende monitoring en steeds wisselende maatregelen en aanpassingen. De transities op microniveau, zoals de overgang van leren naar werken, en op macroniveau, zoals de energietransitie, zijn bij uitstek van invloed op inclusie en in samenhang daarmee op welvaart. Wie kunnen zulke overgangen op een goede manier maken, en daarbij bijdragen aan welvaartsgroei, en wie niet? Binnen dit voortdurend veranderende landschap is de vraag hoe dit soort overgangen op een zodanig inclusieve wijze vormgegeven kunnen worden dat ze bijdragen aan welvaartsgroei en er geen afbreuk aan doen. De oplossingen daartoe zullen soms nationaal en internationaal gezocht worden, maar vergen ook steeds meer lokale en regionale verbanden. Welvaartsgroei door inclusie, of het ontbreken daarvan, heeft bij uitstek ook een ruimtelijke component. Kansengelijkheid en de bovengenoemde ‘gecumuleerde keten van achterstanden’ zijn sterk gekoppeld aan locatie. De ‘postcode’ van de geboorte- of woonplaats is een belangrijke determinant van verschillen in welvaart en daarmee van inclusie. Dit betekent dat het vergroten van inclusie ook een ruimtelijk aangrijpingspunt moet hebben.

Een derde meerwaarde van deze propositie is de nadruk op een bottom-up aanpak. Bij het vinden van antwoorden wordt de vraag prangender – nog aangewakkerd door de coronacrisis – hoe de overheid een meer prominente en proactieve rol kan spelen in het herstel en de groei van Nederland door bevordering van inclusie. Dat kan maar beperkt top-down en moet daarom in hoge mate ook samen met bottom-up programma’s gebeuren: door burgers, bedrijven, organisaties en het maatschappelijke middenveld sterker te faciliteren en stimuleren, niet alleen nationaal maar ook lokaal. Om mensen over de gehele linie mee te laten denken en hun innovativiteit te benutten, en ook vanuit de praktijk over de gevolgen van implementatie te kunnen denken en zo draagvlak én effectiviteit te vergroten. Bottom-up betekent ook dat we letterlijk vanuit het lokale, naar het regionale en het nationale moeten experimenteren en opschalen. Hiervoor moet (vaak top-down) ruimte worden geschapen, met een institutioneel kader dat bottom-up experimenteren en opschalen mogelijk maakt. Zo’n vruchtbare combinatie van een top-down en bottom-up aanpak vraagt om diepgaande institutionele vernieuwing en lerend evalueren. De decentralisatie van sociaal beleid heeft geleid tot een veelheid van lokale en regionale experimenten om inclusie en participatie te bevorderen, bijvoorbeeld in de vorm van het stimuleren van sociaal ondernemen; hoe kunnen we leren van deze ‘labs’ en waar liggen de tekortkomingen van een decentrale aanpak? Welke projecten (maatschappelijk en bedrijfsleven) en learning communities werken en waarom, en wat maakt dat ze ook elders toegepast kunnen worden? Welke innovaties, in termen van specifieke maatregelen of maatschappelijke en economische (re)designs, zijn nodig? En hoe kunnen we hierin voorzien, ook wat betreft draagvlak? Hoe kunnen we bestaande, soms onbewuste vooroordelen en risico-aversie verminderen om de potentiële kracht uit alle inwoners van Nederland te halen?

‘Welvaart door Inclusie’ benadert inclusie als een domeinoverstijgend en dynamisch probleem waarvoor overheid, wetenschap, organisaties, burgers en bedrijven gezamenlijk oplossingen formuleren. De SSH-gedreven, transdisciplinaire aanpak om grotere welvaart te bereiken is daarbij cruciaal.

EEN INTEGRALE AANPAK

Met de propositie ‘Welvaart door Inclusie’ kiezen we voor een integrale benadering van een complex en dringend maatschappelijk probleem. WIN adresseert de samenhang tussen de verschillende terreinen waarop kansenongelijkheid zich manifesteert, en doet dat vanuit verschillende perspectieven, zowel empirisch als normatief, zodat de geëigende veranderingsprocessen als geheel scherp worden gesteld. Dit brengt niet alleen effecten op korte én lange termijn in beeld, maar biedt ook een handelingsperspectief voor ingrijpen. Daarbij maken we gebruik van wetenschappelijke kennis en kennis ingebracht door maatschappelijke organisaties. In WIN brengen we die echter samen door het brede perspectief op cumulatie en interdependentie van achterstanden in verschillende domeinen (gezondheid, werk, huisvesting, onderwijs, migratie,...), en de gevolgen hiervan voor de welvaartsgroei.

Om daadwerkelijk tot impact te komen, dient van meet af aan te worden samengewerkt met maatschappelijke partijen. Deze aanpak is proactief, door interdisciplinaire en (in ruimte en tijd) vergelijkende analyse van de effecten van systeemtransities op in- en exclusiviteit en daarmee op welvaartsgroei. Ze is ook interactief, door op basis van co-creatie met de mensen – en organisaties – die met dat beleid te maken krijgen nieuwe visies, strategieën, interventies en instrumenten te ontwikkelen. Effecten van de verschillende oplossingen moeten vervolgens worden beoordeeld met een ‘inclusiviteitscheck’ voor nieuw beleid en door de brede welvaartseffecten integraal te monitoren.

*Steekwoorden: inclusiviteit * minderheden * sociale mobiliteit * human capital * PISA scores * geletterdheid * digitale competenties * toegang van ondernemerschap * beschikking over vermogen als sleutel tot ondernemerschap * het ontstaan van silo's in de samenleving * opwaartse richting * draagvlak voor verandering * populisme * sociale economie * bredere welvaart * waarde van werk * migratie * sociale ongelijkheid * inburgering * integratie * toegang van gezondheidszorg * leaving no-one behind * sociale cohesie * veerkracht * arbeidsparticipatie * communities of practice * citizen science * designlabs*

Een breed SSH-perspectief biedt beter zicht op de vele condities die welvaartsontwikkeling (on)mogelijk maken. Zo wordt voor wetenschappers en beleidsmakers duidelijk waar en hoe sub-optimale deeloplossingen kunnen worden overstegeten, en hoe het meest doeltreffend vooruitgang geboekt kan worden om inclusie en daarmee welvaart te versterken.

PROGRAMMATISCHE INKADERING

‘Welvaart door inclusie’ is als overkoepelend perspectief gekozen door de SSH-sector in Nederland. De SSH Raad stelt voor deze propositie te ontwikkelen door extra investeringsmiddelen in te zetten met gebruikmaking van de verschillende al bestaande financieringsinstrumenten. Daarbij zorgt het overkoepelende voorstel voor een duidelijke focus op inclusie, dat nu vaak hoogstens als deelonderwerp of desideratum wordt genoemd, en het versterkt nieuwe initiatieven die inclusie en daarmee welvaarts-groei centraal stellen.

Deze propositie brengt zo ook een nadrukkelijke SSH-benadering in de bestaande instrumenten in, die nu veelal sterk technologisch zijn ingestoken. Concreet wordt zo het perspectief van ‘Welvaart door inclusie’ verbonden aan een specifiek domein met een concreet vraagstuk (zie de voorbeelden hieronder).

Het koepelprogramma zet dus op een doelgerichte manier extra financiële middelen in, maar ontwikkelt geen nieuwe financieringsinstrumenten. WIN functioneert in aanvulling op en in samenwerking met de programma’s in de bestaande instrumenten, versnelt ze door de verrijking met dit perspectief en vergroot zo hun maatschappelijke en economische waarde. Bij deze samenwerking valt te denken aan de volgende instrumenten:

- De NWA, specifiek in ORC calls, waar consortia aanvragen kunnen doen voor onderzoek op het raakvlak van ‘Welvaart door inclusie’ en deze routes. Dit kan door WIN als route-breed instrument in te zetten en via een pot ‘top-up’ financiering ter beschikking te stellen, zoals bij de volgende routes:
 - Duurzame productie van gezond en veilig voedsel
 - Energietransitie
 - Jeugd in ontwikkeling, opvoeding en onderwijs
 - Logistiek en transport in een energieke, innovatieve en duurzame samenleving
 - Op weg naar veerkrachtige samenlevingen
 - Smart, Liveable Cities
 - Sport en bewegen
 - Sustainable development
 - Tussen conflict en coöperatie
 - Waardecreatie door verantwoorde toegang tot en gebruik van big data
 - Gezondheidsonderzoek, preventie en behandeling

- het Groeifonds
 - Waarbij WIN als perspectief ingebracht kan worden in huidige proposities (die vaak sterk technologisch zijn ingestoken)
 - En waarbij WIN door een eigen propositie tot een nieuwe aanvraag kan komen
- National Regieorgaan Onderwijsonderzoek
- Regieorgaan SIA (praktijkgericht onderzoek)
- het Europees Herstelfonds
 - Sustainable Workforce
- de KIA's:
 - Gezondheid & zorg
 - Energietransitie & duurzaamheid
 - Maatschappelijk verdienvermogen
 - KIA-dwarsverband Human Capital
- Via de synergie call (als NWA/KIC doorsnijdend thema) in programmalijn 2 van de NWA.
- De KEM-agenda. De Key Enabling Methodologies zijn buitengewoon geschikt om ingezet te worden als instrumentarium bij de uitvoering van deze propositie, met name de KEM-categorieën:
 - 'Participatie en co-creatie'
 - 'Institutionele verandering'

En op haar beurt versnelt de propositie WIN de toepassing en doorontwikkeling van de KEMs.

MAATSCHAPPELIJKE PARTNERS WIN (VOORGESTELD)

De verbinding van WIN aan specifieke instrumenten, en dus aan specifieke domeinen, vraagt om een daarop toegesneden keuze van maatschappelijke partners (zie de voorbeelden hieronder). Hier noemen we de (grotere) maatschappelijke organisaties die we voorstellen als partners voor WIN als geheel.

- Steden (G4 / G40) en specifieke gemeentes als proeftuin
- VNO-NCW
- MKB Nederland
- FNV en CNV
- TO2
- VNG
- P10 (netwerk van 20 grote plattelandsgemeenten)
- K6 (provincies met krimpggebieden)
- Rathenau Instituut
- Platform 31
- Learning communities (Duurzaamheidsfabriek, Dordrecht; Evolva, Limburg; Entrance, Groningen)
- Verenigingen en belangenorganisaties als Inclusie Nederland, Coalitie voor Inclusie, Per saldo, LFB, leder(in), MIND platform psychische gezondheid, Centrum Inclusieve Arbeidsorganisatie
- Movisie
- Divosa
- RVS
- ROCs
- Maatschappelijke organisaties verenigd in 'Nederland Kansrijk'

Aan het doorvoeren van de energietransitie hangt een prijskaartje. Om de kosten ervan beperkt te houden, is breed draagvlak essentieel: maatschappelijke tegenstand en onvrede remmen af en werken contraproductief. Zulk draagvlak kan alleen bereikt worden door vanaf het begin in te zetten op brede participatie. Door inclusie te bevorderen en zo veel mogelijk groepen mee te nemen in het veranderproces kan er bovendien op de korte termijn al welvaartwinst geboekt worden.

CONCRETE VOORBEELDEN

De volgende voorbeelden vertrekken vanuit het idee dat ‘Welvaart door inclusie’ tot stand komt door de interactie tussen domeinen, als onderdeel en product van dynamische processen en met gebruikmaking van een bottom-up approach.

Welvaart start met goed onderwijs dat rekening houdt met technologische ontwikkelingen en de noden en wensen van bedrijven (voorbeeld 1). Veelal zijn de ogen daarbij gericht op de grote bedrijven in Nederland, maar MKB kan een banenmotor zijn, zeker in de toekomst, nu het grootbedrijf overal krimpt (voorbeeld 2). Een van de grootste ontwikkelingen waaronder dat gebeurt, is de energietransitie (voorbeeld 3). Het op een innovatieve wijze omgaan met deze transitie heeft repercussies voor onderwijs en werkgelegenheid, zeker ook in het MKB. Zo’n andere essentiële ontwikkeling vindt plaats binnen zorg en gezondheid. Nu al wordt duidelijk dat de vergrijzing tot een herijking zal moeten leiden van de gezondheidszorg en dat we een slag moeten maken van zorg naar preventie (voorbeeld 4). Dit vereist niet alleen een technologische oplossing, maar juist ook een maatschappelijke. Wanneer deze transities niet verantwoord en breed gedragen gebeuren, ligt maatschappelijke onvrede op de loer (voorbeeld 5). Het adresseren en constructief maken van deze onvrede is essentieel voor het welslagen van de andere voorbeelden.

Deze voorbeelden zijn hier tentatief uitgewerkt. Uiteraard zijn ze niet limitatief, maar bedoeld als illustratie die toont hoe WIN te verbinden is aan concrete vraagstukken en bestaande instrumenten en programma’s, en hoe WIN de aanpak daarvan beslissend kan versnellen om zo de beoogde welvaartseffecten te helpen genereren.

Investeringsmiddelen (naar rato van de ambitie) worden dus steeds ingezet in interactie/combinatie met bestaande KIA’s en andere instrumenten en gealloceerd via die instrumenten.

In lijn met WIN omvatten de concrete initiatieven en de daaruit voortkomende calls ten minste de volgende elementen:

- Om welke transitie, verandering gaat het (levensfase, economisch, technologisch,)?
- Welk probleem met welke groep geeft dit met betrekking tot inclusie?
- Welke kansen / mogelijkheden voor welvaartsontwikkeling blijven hierdoor onbenut?
- Welke problemen op welke verschillende domeinen dragen bij aan dit probleem (wat is de complexiteit waardoor een integrale aanpak nodig is)?
- Welke institutionele vernieuwing is hiervoor nodig?
- Welke maatschappelijke partijen worden hierbij betrokken?
- Waar liggen de relevante, samen met betrokkenen te formuleren onderzoeksvragen?
- Welke zijn de beoogde uitkomsten / welvaartseffecten? Wat gaat het opleveren?
- Welke scenario’s, instrumenten, designs, enzovoort komen hier dan uit voort?

1. DE KLOOF TUSSEN ONDERWIJS EN BEDRIJVEN DICHTEN DOOR EEN INCLUSIEVE AANPAK

EEN DOMEINOVERSTIJGEND PROBLEEM

Het Nederlandse onderwijsstelsel bereidt idealiter goed voor op de specifieke behoeften van de arbeidsmarkt en maakt het via scholings- en stapelmogelijkheden mogelijk dat het gehele innovatie- en ondernemerspotentieel van de bevolking wordt aangeboord. De praktijk is echter weerbarstig en minder inclusief dan op het eerste oog lijkt. Zo zijn de populatie en het postcodegebied van een school, evenals de sociaal-economische status van de ouders, van grote invloed op het studiep pad van de leerlingen. Ook beïnvloedt het lerarentekort de kwaliteit van het onderwijs en de mate waarin daar ruimte is voor individuele begeleiding en hulp. De schooluitval is te hoog en dat gaat ten koste van welvaartsgroei, op individueel niveau en voor de samenleving als geheel. Daarnaast werkt het Nederlandse systeem van early tracking vaak negatief uit voor leerlingen uit lagere sociale milieus (bijvoorbeeld onder nakomelingen van laaggeschoolde migranten), die vaak al met een achterstand het basisonderwijs binnenkomen. Welvaart en welvaartsgroei zijn daarmee uiteindelijk ongelijk verdeeld.

EEN DYNAMISCH PROCES

Nu de arbeidsmarkt razendsnel verandert onder invloed van technologische ontwikkelingen, kunnen dergelijke ongelijkheden cumuleren. Degenen die nu al achteraan lopen, vissen straks nog meer achter het net. Hoe kan het onderwijsstelsel zich vormen naar een nieuwe werkelijkheid, waarin werkzaamheden worden overgenomen door (zelflerende) machines en waarin 21st century skills, creativiteit en aanpassingsvermogen naast vakmanschap geplaatst worden? De uitdaging is om over silo's heen te kijken en een onderwijssysteem vorm te geven waarin cruciale verbindingen veel vaker worden gelegd, door bijvoorbeeld school en praktijk bij elkaar te brengen om ondernemerschap te bevorderen. Duale systemen – leren en werken – moeten worden doorontwikkeld. Het onderwijs van de toekomst moet zich zo actief inzetten om te zorgen dat de kloof tussen degenen die meekomen en degenen wier potentieel onbenut blijft, kleiner in plaats van groter wordt.

Inclusief onderwijs in betere, op toekomstige bedrijvigheid gerichte individuele competenties en vaardigheden versterkt op haar beurt de competenties en vaardigheden van bedrijven en sectoren om te innoveren en hun producten en diensten tijdig aan te passen. Diverse en inclusieve teams presteren aantoonbaar beter, wat van belang is in het licht van de dalende productiviteitsgroei in Nederland. Diversere teams hebben daarnaast het voordeel dat zij eerder de heersende gewoonten en werkwijzen ter discussie zullen stellen, en in staat zijn problemen vanuit diverse perspectieven te bekijken en daarmee tot creatievere en veelzijdiger oplossingen te komen, die in diverse contexten toepasbaar zijn. In een complexe omgeving, en een wereld vol onzekerheden, genereert diversiteit meer kennis over alternatieve oplossingen. Die maakt bedrijven en organisaties wendbaarder en productiever.

EEN BOTTOM-UP AANPAK

Onderwijsprofessionals, beleidsmakers, netwerkorganisaties en spelers op de arbeidsmarkt zouden meer gezamenlijk werk moeten maken van het scheppen van een inclusieve en daarmee toekomstbestendige en duurzame onderwijspraktijk. Samen moeten zij niet alleen de aansluiting van de (beroeps)opleidingen op de arbeidsmarkt bewaken, bijvoorbeeld door learning communities te vormen, maar ook nadenken over uitdagingen rondom de snel veranderende economie, de toenemende

volatiliteit van beroepsloopbanen, de dringende noodzaak van een leven lang ontwikkelen, skill-based learning en burgerschap. Een ambitieuze invulling is om via de lokale ROC's en in contact met buurten de combinatie van buurtontwikkeling en ondernemerschap vorm te geven.

Om inclusie zo veel mogelijk te bevorderen, en het potentieel van talentvolle migranten beter te benutten, zal ook het probleem van discriminatie op de arbeidsmarkt aangepakt moeten worden. Door te experimenteren met andere sollicitatie- en selectiemethoden en te leren van landen waar dit probleem minder groot is (zoals Duitsland), kan een belangrijke bijdrage worden geleverd aan zowel beter functionerende organisaties als een bredere sociale cohesie. Een ander middel om deze innovatieve kracht vorm te geven en inclusie te bevorderen, is het inrichten van learning communities. Er zijn al enkele voorbeelden binnen het beroeps- en professioneel onderwijs van dergelijke publiek-private, praktijkgerichte samenwerkingsverbanden, die leren, werken, innoveren en onderzoeken verbinden, bijvoorbeeld in de logistieke sector. Door zulke instrumenten te bundelen, bijvoorbeeld op een regionale, geneste manier, en er de juiste governance bij te vinden, kunnen we de dynamiek tussen onderwijs en arbeidsmarkt versterken en kenniscirculatie stimuleren, zodat ze tegelijk bijdragen aan inclusie en economische welvaart.

BEOOGDE INSTRUMENTEN

- Onderzoeksconsortium Learning Communities (NWO LTP: Human Capital/Topsectoren)
- NWA-route Jeugd in ontwikkeling, opvoeding en onderwijs
- KIA-dwarsverband Human Capital

IN SAMENWERKING MET (BEOOGD)

- TNO
- Nyenrode Business Universiteit
- Open Universiteit
- PO Raad
- VO Raad
- MBO Raad, ROC's
- HBO Raad, HBO-instellingen
- VSNU
- Onderwijsinspectie
- NRO
- AEF
- CITO, DUO

2. VERSTERKING VAN HET MKB DOOR INCLUSIE OP DE ARBEIDSMARKT

EEN DOMEINOVERSTIJGEND PROBLEEM

Er lijkt steeds meer een scheiding te zijn tussen degenen die er wel en degenen die er niet bij horen, zowel in de samenleving als op de arbeidsmarkt. Met een flexibel contract is de arbeidspositie onzeker; voor veel ZZP'ers is de toekomst ongewis. Mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt of een beperking doen het in Nederland vaak relatief slechter dan in andere landen. Ondanks vele beleidsinspanningen staan tussen een half en een heel miljoen Nederlanders haast helemaal aan de kant in de Nederlandse samenleving en zeker op de arbeidsmarkt. Ze zijn langdurig werkloos, hebben chronische ziekten, kampen met schulden- en verslavingsproblemen en beschikken niet over de vaardigheden om die problemen zelf te overwinnen. Zij vinden niet de juiste ingangen voor recht en rechtsbescherming, beschikken soms niet over voldoende taalvaardigheid en kunnen klem komen

te zitten tussen instanties, die langs elkaar heen werken en steeds alleen handelen op hun eigen expertisegebied. Nieuwe technologie, met minder menselijke interactie maar met meer digitalisering, robotisering en kunstmatige intelligentie, maakt het voor hen alleen maar lastiger: hun kansen nemen zelfs af. Hun mogelijkheden om een bijdrage te leveren aan economische ontwikkeling, in overeenstemming met hun beperkingen, worden daardoor onbenut gelaten.

De effecten van het huidige beleid – de Participatiewet, decentralisatie, banenafspraken, afsluiten van de sociale werkvoorziening – blijken onvoldoende om een inclusieve arbeidsmarkt te bewerkstelligen. Bovendien leveren veel van deze hervormingen onbedoeld meer complexiteit op, terwijl het doel was die juist te reduceren. Beleid in andere domeinen, zoals het steeds verder bemoeilijken van de terugkeer op de arbeidsmarkt na uitzitten van een straf, vergroot de opgave nog verder. Dat is niet alleen ongunstig in maatschappelijk opzicht, maar ook in economische zin.

Participeren in betaalde arbeid levert meer op dan alleen productiviteit, loon en besparing op uitkeringen. Er is veel welvaartswinst te bereiken op het terrein van welzijn, gezondheid, participatie en menselijk kapitaal door mensen wel toegang te geven tot de arbeidsmarkt. Ook zijn er positieve langetermijneffecten op de levensloop van de kinderen van mensen die langdurig aan de kant staan en in passieve uitkeringsafhankelijkheid verkeren. Het gaat hier met name over lager opgeleiden en nakomelingen van migrantenouders. Een inclusieve arbeidsmarkt maakt van meerdere generaties achterblijvers productieve burgers, die de staat eerder geld opleveren dan dat ze haar geld kosten.

Het fundamentele punt hier is de noodzaak om in termen van een arbeidsmarkttransitie te gaan denken en handelen, analoog aan de energietransitie. Die arbeidsmarkttransitie moet de bredere waarde en waardering van arbeid en het voorkomen van uitsluiting als vertrekpunten nemen. Om er daarbij voor te zorgen dat niemand buitenspel blijft staan op de arbeidsmarkt van de toekomst, is een overkoepelende en domeinoverstijgende aanpak nodig die de sociale, economische, juridische en gezondheidsaspecten bijeenbrengt. De digitalisering, die nu voor deze achtergebleven groep hindernissen opwerpt, zou daarbij moeten worden ingezet om de brug tussen al deze domeinen te slaan.

BOTTOM-UP AANPAK

Het MKB speelt van oudsher een belangrijke rol als ‘inclusie-machine’. Voorbeelden zijn outsiders op de arbeidsmarkt die via een eigen bedrijf sociale mobiliteit realiseren en maatschappelijk betrokken MKBs die banen creëren voor groepen die anders niet aan de slag komen. Deze ‘inclusie-machine’ lijkt te haperen, en kan een ‘refit’ gebruiken om in de toekomst deze rol beter te spelen.

Juist het voor Nederland zo belangrijke MKB kan profiteren van zo’n ‘refit’ met inzet op participatie en inclusie. Zo kan het MKB gebruik maken van mensen met skills die nu niet voldoende zichtbaar zijn op de arbeidsmarkt. Dat vraagt om een ‘MKB-United concept’, waarin MKB-bedrijven in een regio worden gezien en de status krijgen van een ‘multi-local’. Zo kunnen ze bijvoorbeeld mensen aannemen en scholen die ook in de andere deelnemende bedrijven ingezet kunnen worden onder hetzelfde contract. Ze vormen een actief arbeidsmarktbeleid dat midden in de sector (en/of in de lokale gemeenschap) staat, anders dan traditioneel arbeidsmarktbeleid, dat ernaast staat. Deze multi-locals zouden ook nauwer met MBO’s, sociale werkplaatsen en andere organisaties kunnen samenwerken en zo bijvoorbeeld gemakkelijker kunnen voorzien in stageplaatsen. Daarmee vergroten de samenwerkingspartners ook hun zicht op het potentieel van hun werknemers en wordt inclusie bereikbaarder dankzij gedeelde risico’s en opbrengsten. Een dergelijke aanpak start bij de basis, bij het MKB zelf,

maar vereist ook een aanpassing van veel goedbedoelde of nooit aangepaste arbeidsmarktregels die het zowel MKB-bedrijven als mensen die aan de kant staan, lastig maken.

Juist door alle verschillende data uit deze domeinen met elkaar in verband te brengen en te bundelen, kan de problematiek in kaart gebracht worden en kan worden gezocht worden naar passende oplossingen. Dit zou moeten gebeuren in samenspraak met burgers, maatschappelijke actoren, instanties, beleidsmakers en wetenschappers. Het regionale niveau is hiervoor heel geschikt om de dialoog te zoeken, en om te experimenteren met nieuwe oplossingen. Ook kan hier worden gezorgd voor de opschaling van succesvolle experimenten. Zo kan dit goed worden verbonden aan de missiegedreven innovatiesystemen, waar belanghebbenden in co-creatie tot een blauwdruk van een inclusieve arbeidsmarkt komen die de positie en prestaties van het MKB, ook qua werkgelegenheid en productiviteit, verder versterkt.

BEOOGDE INSTRUMENTEN

- NWA-route Waardecreatie door verantwoorde toegang tot en gebruik van big data
- Het Europees Herstelfonds: Sustainable Workforce
- KIA Maatschappelijk Verdienvermogen

IN SAMENWERKING MET (BEOOGD)

- TNO
- Arbeidsmarktregio's
- SCP en CPB
- MKB Nederland
- Sociaal domein zoals Divosa
- UWV
- ZonMW

3. DE ENERGIETRANSITIE INCLUSIEF EN WELVAARTSCHEPPEND MAKEN

EEN DOMEINOVERSTIJGEND PROBLEEM

De komende jaren staan we voor de uitdaging het energielandschap zodanig te hervormen dat fossiele brandstof door meer duurzame energiebronnen wordt vervangen en de klimaatdoelen van Parijs worden behaald. Dit proces vraagt op korte termijn grote investeringen, die op de lange termijn niet alleen klimaat en leefomgeving, maar ook welvaart in brede zin ten goede moeten komen. Hoe kan gezorgd worden dat alle groepen in de samenleving meegenomen worden in deze transitie? Hoe kunnen burgers en maatschappelijke partners op productieve wijze betrokken worden? En hoe kunnen we ervoor zorgen dat de impact van de energietransitie door inclusie op de arbeidsmarkt, de leefomgeving en de kenniseconomie aan iedereen ten goede komt, in de vorm van brede welvaartsgroei?

Aan het doorvoeren van de energietransitie hangt een prijskaartje. Om de kosten ervan beperkt te houden, is breed draagvlak essentieel: maatschappelijke tegenstand en onvrede remmen af en werken contraproductief. Zulk draagvlak kan alleen bereikt worden door vanaf het begin in te zetten op brede participatie. Door inclusie te bevorderen en zo veel mogelijk groepen mee te nemen in het veranderproces kan er bovendien op de korte termijn al welvaartwinst geboekt worden, bijvoorbeeld door achtergestelde groepen in de samenleving als eerste mee te nemen in nieuwe technologische ontwikkelingen. Dan moeten we zoeken naar manieren om ze vroeg te betrekken in

De energie die 'boze burgers' nu steken in het ondermijnen van sociale, economische, culturele, juridische en politieke processen, kan beter gericht worden op het inclusief en productief maken van die processen. Veel maatschappelijke onvrede komt voort uit gevoelens er niet meer bij te horen. We moeten proberen maatschappelijke onvrede om te buigen tot een katalysator voor innovatie en actieve participatie. Er is een nieuwe gezamenlijkheid, een New Common nodig en de huidige crisis is daarvoor een aangrijpingspunt.

circulaire projecten, zoals van Sustainable Finance Lab en Circle Economy. Daar worden experimenten gedaan met nieuwe processen en producten, waarbij marktkennis en ervaring moeten worden gecombineerd met scholing, in samenwerking met financiële partijen die het proces begrijpen.

EEN BOTTOM-UP AANPAK

De energietransitie vraagt ook om een innovatieve en ondernemende arbeidsmarkt. Spelers in het energieveld moeten nieuwe technieken en werkwijzen ontwikkelen, ook als zij met elkaar concurreren of tegengestelde belangen hebben. Energiebedrijven, nutsbedrijven, technologieontwikkelaars, financiers, hypotheekverstrekkers en overheden op verschillende niveaus moeten samen met burgers oplossingen ontwikkelen die in specifieke contexten toepasbaar zijn. De transitie vraagt daarom werknemers en ondernemers die voorbij bestaande structuren kunnen denken en vorm kunnen geven aan nieuwe ontwikkelingen en samenwerkingsverbanden. Ze moeten in staat zijn nieuwe wegen te ontdekken en de vertaalslag te maken tussen alle spelers op de energiemarkt.

Burgers zijn nu al betrokken bij een veelheid aan circular economy-initiatieven, die gericht zijn op het hergebruik van materialen, het verminderen van afvalstromen en het stimuleren van lokale voedselvoorziening. Deze initiatieven worden veelal in co-creatieprocessen ontwikkeld en bieden daarmee kansen voor het vergroten van welvaart door inclusie. Het is van belang zulke burgerinitiatieven en energiecoöperaties, die al bottom-up hun bijdrage leveren, goed te integreren in bredere ontwikkelingen om hun capaciteit niet verloren te laten gaan en hun impact te maximaliseren. Ook onderzoekers kunnen in co-creatieprojecten bijdragen aan het ontwikkelen van inclusieve energie-innovaties, en in vergelijkende studies kennis verwerven over succesvolle inclusieve energietransities.

Om al deze technologische, institutionele en sociale kennis bij elkaar te brengen is het cruciaal om interdisciplinaire energieprofessionals van de toekomst op te leiden, waarbij elk talent benut wordt. Hiervoor is via een learning community input nodig van alle verschillende stakeholders: het onderwijsveld, de IT-wereld, de maakindustrie, land- en bosbouw en overige dienstverleners.

BEOOGDE INSTRUMENTEN

- KIA Energietransitie & Duurzaamheid
- NWA Transition to a sustainable food system
- NWA Energietransitie
- MARET (Maatschappelijke aspecten van de regionale energietransitie)
- Europees Herstelfonds – Sustainable Workforce

IN SAMENWERKING MET (BEOOGD)

- Fair Energy Transition Center
- ECN
- Alliander
- Tertium
- Milieudefensie
- Sustainable Finance Lab
- VNG
- IPO
- Nationaal programma Regionale Energiestrategieën (NP-RES)
- Natuur en Milieu

4. EEN INCLUSIEVE GEZONDHEIDSZORG OM WELVAARTSVERLIES TE VOORKOMEN

EEN DOMEINOVERSTIJGEND PROBLEEM

Het gebrek aan inclusiviteit in de gezondheidszorg, dat zich bijvoorbeeld uit in de effecten van opleidingsverschillen op de gezondheid van burgers, leidt tot veel economische en maatschappelijke schade. Mensen met een lager opleidingsniveau hebben meer psychologische problemen en een grotere kans op chronische ziektes of vroegtijdig overlijden. Hier kunnen veel factoren aan ten grondslag liggen: alleen al door hun financiële achterstand hebben zij minder toegang tot de gezondheidszorg en minder mogelijkheden om actief te zijn op het gebied van preventie. Daarnaast spelen vaak bijkomende psychosociale problemen een belemmerende rol, zoals schulden of psychiatrische problematiek. Dit geldt in het bijzonder bij kwetsbare groepen, bijvoorbeeld laaggeletterden, ouderen, bewoners van krimpregio's, laaggeschoolde migranten en alleenstaanden in sociaal isolement. Bekend is hierbij ook dat mensen met een lager opleidingsniveau minder gezond gedrag vertonen. Zo eten mensen uit deze groep vaak minder gezond, bewegen ze onvoldoende en roken ze vaker, wat de kans op morbiditeit en mortaliteit vergroot.

Behalve een direct, negatief effect op brede welvaart heeft dit ook indirecte welvaartseffecten. Een slechte voedingsstatus (onder- en overvoeding) maakt bijvoorbeeld dat kinderen minder vaak aanwezig zijn op school, vaker uitvallen en zich slechter concentreren tijdens de les, wat later een negatief effect heeft op hun productiviteit. Slechte gezondheid heeft vaak ook effect op aspiraties en zelf-effectiviteit, wat leidt tot lagere ambities op de arbeidsmarkt.

Maar hoe kunnen we inclusie in de gezondheidszorg versterken? Health professionals, beleidsmakers, patiënten- en beroepsorganisaties, gezondheidsfondsen en private partners moeten hun handen ineen slaan in een gezamenlijk ecosysteem en werk maken van het scheppen van een inclusieve en daarmee toekomstbestendige gezondheidszorg. Het ecosysteem verbindt bestaande gezondheidsbevorderende initiatieven en interventies van zowel publieke als ook private partijen, integreert bestaande zorg- en preventieprogramma's die toegepast worden in de zorg of thuissituatie van burgers, stimuleert mogelijke standaardisering van data-uitwisseling en opslag volgens FAIR principes, en wordt voortdurend door wetenschappelijke inzichten gevoed.

BOTTOM-UP AANPAK

Een inclusieve gezondheidszorg vraagt om een integrale, domeinoverstijgende aanpak, die dus ook verbindingen legt tussen gezondheid en wonen, opleiding en werk. Hiervoor is het nodig dat de betrokkenen vanuit verschillende domeinen met elkaar in gesprek gaan, samen met de kwetsbare groepen, om tot integrale oplossingen te komen die aansluiten bij de burgers zelf. Een wijkgerichte aanpak kan hierin vaak het verschil maken. In verschillende regio's zijn initiatieven zoals buurtkamers ontstaan waarin hulpverleners van verschillende diensten (maatschappelijk werk, GGZ etc.) verbinding zoeken in de aanpak van problemen.

Wetenschappelijk onderzoek kan de effecten van een dergelijk integrerende aanpak inzichtelijk maken. Daarbij is ook aandacht nodig voor de complexe relaties tussen de leefomgeving van mensen en gezond gedrag, zelfredzaamheid en sociale verbanden. Juist de transitie van 'cure' (techniek) naar preventie (gedrag) maakt een beter inzicht in gedragseffecten noodzakelijk. Dit vraagt ook om een verhoging van gezondheidsvaardigheden, die bij een groot deel van de bevolking beperkt zijn

door moeilijkheden met de taal en het vinden, begrijpen en toepassen van medische informatie. Dit vraagt ook om het beter inzetten van visueel beeldmateriaal bij allerlei kwetsbare groepen, dus opnieuw om domeinovertuigend te denken.

Het belangrijkste middel voor een inclusieve en duurzame gezondheidszorg is dat de beoogde oplossingen samen met alle stakeholders, inclusief de burgers zelf, in co-creatie en user-centered designs worden ontwikkeld, getest en doorontwikkeld. Het lerend ecosysteem bestaat aan de ene kant uit een samenwerkingsverband van kennispartijen en wetenschappelijke instellingen voor kenniscreatie en validatie en aan de andere kant uit een samenwerkingsverband van partijen die de implementatie, opschaling en toekomstbestendige financiering verzorgen. Dit alles vanuit een onderliggend ontwikkel- en implementatiemodel dat dynamische groei van het ecosysteem stimuleert en betrouwbare en veilige datahandling garandeert.

BEOOGDE INSTRUMENTEN

- Sleuteltechnologieën: Life Science Technology en Digital Technology
- Routes NWA (NeurolabNL, Health Care Research: Prevention and Treatment, Personalized Medicine, Measuring and detecting, Creating value through responsible access to and use of big data, Sport and exercise)

IN SAMENWERKING MET (BEOOGD)

- Pharos
- TNO
- L4H
- Topsectoren Life Science and Health (LSH)
- Gezondheidsfondsen
- Voedingscentrum
- GGD's
- Alles is Gezondheid, Health Holland

5. SOCIAAL KAPITAAL VERSTERKEN EN MAATSCHAPPELIJKE ONVREDE PRODUCTIEF MAKEN

EEN DOMEINOVERSTIJGEND PROBLEEM

De positie van gezaghebbende instellingen zoals kranten, musea, de rechtspraak en universiteiten staat onder druk. In Nederland bestaat er nog steeds veel vertrouwen in cruciale instellingen en de wetenschap, maar we zien ook de opkomst van een post-truth society, waarin ieder zijn eigen waarheid schept en propageert en deze afzet tegen staand en nieuw beleid. Beproefde mechanismen van waarheidsvinding worden openlijk gewantrouwd. Sociale media en algoritmes spelen hierin een grote rol en voeden de opkomst van gele hesjes, boerenprotesten, virustwijfelaars en complotdenkers. Journalisten, beleidsmakers, politici en wetenschappers worden het doelwit van een zich steeds meer verhardend maatschappelijk debat. Deze verharding hangt samen met grotere demografische en economische veranderingen in onze samenleving. Door de expansie van het hoger onderwijs en de toegenomen globalisering zijn er nieuwe sociale en politieke scheidslijnen ontstaan, die veelal samenvallen met opleidingslijnen. Grote groepen in de bevolking voelen zich niet meer vertegenwoordigd door de traditionele politieke partijen en ervaren economische onzekerheid en sociaal onbehagen. Dit werkt radicalisering in de hand. Het kan democratische processen onder druk zetten en uiteindelijk zelfs de fundamenten van de democratische rechtsstaat aantasten. Maar het bedreigt ook economische bedrijvigheid en productiviteit en vermindert het draagvlak voor noodzakelijke maatschappelijke

en economische transitities, zoals de energietransitie, en zuigt de hiertoe benodigde spankracht weg in de richting van het voeren van ‘culture wars’.

Er is een bewezen verband tussen economische welvaart en vertrouwen. High-trust samenlevingen, zoals Nederland in de basis al lange tijd is, zijn welvarender en vertonen ook een eerlijker verdeelde welvaart dan low-trust landen. Een grote mate van vertrouwen is van fundamenteel belang voor productief economisch verkeer, investeringen en langetermijnwelvaart. Op dit punt loopt Nederland risico. De versterking van vertrouwen dient daarmee een direct sociaal-economisch doel. De energie die ‘boze burgers’ nu steken in het ondermijnen van sociale, economische, culturele, juridische en politieke processen, kan beter gericht worden op het inclusief en productief maken van die processen. Veel maatschappelijke onvrede komt voort uit gevoelens er niet meer bij te horen, en een gebrek aan perspectief dat dit ooit wel zal gebeuren. Door onderzoek naar deze motieven, maar ook door co-creatie bij het ontwikkelen van nieuwe perspectieven voor en met deze groep moet geprobeerd worden maatschappelijke onvrede om te buigen tot een katalysator voor innovatie en actieve participatie. Er is een nieuwe gezamenlijkheid, een New Common nodig en de huidige crisis is daarvoor een aangrijpingspunt.

EEN BOTTOM-UP AANPAK

Nodig is een nieuwe informatiesamenleving te creëren die al deze stemmen een plaats geeft zonder de waarheid buitenspel te zetten. Dat vraagt een bottom-up approach en inclusieve representatie in de media, wetenschap en het maatschappelijke debat, waardoor iedereen zich gehoord en gezien voelt. Dit begint al in het onderwijs: kritisch leren denken en burgerschapsvorming. Samen met de communicatiesector kan het basis- en voortgezet onderwijs verder werken aan digitale geletterdheid onder jongeren, om feiten en meningen beter te onderscheiden, te begrijpen welke bron welke positie inneemt en het vermogen te ontwikkelen om het perspectief van de ander in te nemen. Heel concreet kan dit laatste ook vorm krijgen door jongeren uit bepaalde groepen en gebieden veel meer op jonge leeftijd door stages en uitwisseling bloot te stellen aan ervaringen die buiten hun eigen leefomgeving liggen. Dat vergroot kansengelijkheid, draagt op termijn bij aan groei en kan bottom-up worden georganiseerd.

Door meer het gevoel te krijgen erbij te horen, worden mensen gemotiveerd om deel te nemen aan de samenleving en hun steentje bij te dragen als actieve en betrokken burgers, ook in economisch opzicht. Dit vereist inclusie-onderzoek in meerdere sectoren, bijvoorbeeld rondom digitale geletterdheid en mediawijsheid, participatie in democratische instituties (van buurt naar landelijke politiek), ontwikkeling van gevoel van autonomie en effectiviteit. We moeten ook nieuwe manieren ontwikkelen om de oververtegenwoordiging van hoger opgeleiden in politiek en beleid, die aantoonbaar tot scheve beleidsagenda's leidt, te redresseren. Machtsdragers en gezaghebbende instanties kunnen niet meer met vanzelfsprekendheid hun gezag doen gelden, maar moeten een nieuwe, legitieme verbinding zoeken met burgers en maatschappelijke organisaties. Tegelijkertijd moeten we ervoor zorgen dat de wijze waarop de overheid communiceert begrijpelijk en transparant is voor alle burgers.

Welvarende landen kenmerken zich door een overvloed aan sociaal kapitaal dat een overbruggend karakter heeft. Verbinden, dicht bij mensen zijn, daadwerkelijk interesse tonen en maatwerk bieden, zijn sleutelstrategieën. Zo kan de rechtspraak dicht bij de burger komen door te experimenteren met rechters die gespecialiseerd zijn in bepaalde problematiek, zoals nu gebeurt met de schuldenrechter. Ook vraagt dit om het serieus nemen van de economische en maatschappelijke zorgen van lager en middelbaar opgeleide burgers om te zorgen dat zij grip kunnen houden op hun leven, met name op het gebied van werk, huisvesting, ontspanning en gezondheid.

Verbindend sociaal kapitaal heeft veel verschillende kanten en raakt aan allerlei domeinen. Een overstijgende blik en een integratieve aanpak zijn daarom noodzakelijk, die via learning communities van burgers, maatschappelijke partners, het bedrijfsleven, de culturele sector, de rechtspraak, de media en communicatie, en overheid en politiek worden vormgegeven. Zo kunnen we onderzoeken, en uitproberen, hoe we andere vormen van actief burgerschap en sociaal kapitaal kunnen ontwikkelen. Dat leidt tot innovatie, betrokkenheid, meer zekerheid en vertrouwen, en resulteert zo mede in verhoogde productiviteit.

BEOOGDE INSTRUMENTEN

- NWA-route Kunst: onderzoek en innovatie in de 21e eeuw
- NWA-route Tussen conflict en coöperatie
- Groeifondsvoorstel AI
- Onderzoeksprogrammering van NWO: SURF /Algoritmisch atelier, Verantwoord innoveren. Ontwerpen voor publieke waarden in een digitale samenleving, Digital Humanities, De geïnformeerde burger

IN SAMENWERKING MET (BEOOGD)

- NPO
- Nederlandse Vereniging van Journalisten
- Musea (Groninger museum, Rijksmuseum Twente, Amsterdam Museum, Rijksmuseum,)
- Anne Frankstichting
- NCTB
- Boekmanstichting
- NIOD

Er is veel welvaartswinst te bereiken op het terrein van welzijn, gezondheid, participatie en menselijk kapitaal door mensen wel toegang te geven tot de arbeidsmarkt. Een inclusieve arbeidsmarkt maakt van meerdere generaties achterblijvers productieve burgers, die de staat eerder geld opleveren dan dat ze haar geld kosten.

BEMENSING / GOVERNANCE

De governance van de propositie WIN kan beperkt blijven omdat er geen nieuwe instrumenten worden ingericht, maar gebruik wordt gemaakt van bestaande instrumenten. Te denken valt aan een kleine taskforce met daarnaast een adviesraad, waarin ook maatschappelijke partners kunnen zijn vertegenwoordigd.

Deze propositie is tot stand gekomen met hulp en input van een groot aantal mensen uit het brede SSH-domein:

REDACTIE / COÖRDINATIE

- Bas van Bavel, voorzitter SSH Raad
- Fiona Schouten, bestuurssecretaris SSH Raad

INHOUDELIJKE EXPERTS / INPUT GELEVERD DOOR:

- Ton Wilthagen (TiU, Institutionele en juridische aspecten van de arbeidsmarkt), trekker NWA-route Veerkrachtige Samenlevingen
- Mark Bovens (UU, Bestuurskunde)
- Herman van de Werfhorst (UvA, Sociologie)
- Anita Hardon (UvA, Antropologie, zorg en gezondheid), voorzitter domeinbestuur SGW – NWO
- Harry Garretsen (RUG, International Economics & Business)
- Leo Lucassen (UL, Arbeids- en migratiegeschiedenis), directeur IISG
- Hilde Bras (RUG, Mondiale demografie en gezondheid)
- Andrea Evers (UL, Gezondheidspsychologie)
- Martin de Jong (EUR, Dynamics of Inclusive Prosperity)
- Tanja van der Lippe (UU, Sociologie), voorzitter Sociaal-Wetenschappelijke Raad
- Arnoud Boot (UvA, Ondernemingsfinanciering en financiële markten)
- Claes de Vreese (UvA, Politieke Communicatie)
- Folkert Kuiken (UvA, Meertaligheid)
- Erik Stam (UU, Strategie, Organisatie en Ondernemerschap)
- Agneta Fischer (UvA, Emoties en affectieve processen)
- Anne-Laura van Harmelen (UL, Pedagogiek)
- Ted Sanders (UU, Taalbeheersing)
- Jeroen ten Voorde (UL, Strafrechtfilosofie)

COLOFON

December 2020

SSH Raad

Bas van Bavel, voorzitter
Fiona Schouten, secretaris
f.schouten@uu.nl
www.sshraad.nl

FOTOGRAFIE

iStock Photo

VORMGEVING

WAT ontwerpers, Utrecht

Propositie SSH Raad
16 december 2020

